

perialista útjának az előkészítése! A wolfi demokrácia imperialista szövetséges, aki tanácsadón itél. Ausztria nem akar Szerbiának utat engedni a tengerhez, Wolf, az okosabb, a műveltebb, ezen a diplomáciai ballépésen felháborodva mindjárt készen van a tanáccsal: „A szerb kikötő nem érintette volna egzisztenciálisan Ausztriát, de igenis felkelte volna Olaszország féltékenységét. A két Adria-konkurrens között nem lehetett volna többé szó meg egyezésről. Ha Szerbia nem vágyódott volna kikötő után, Ausztriának ezt önmagától kellett volna felajánlani.“

Theodor Wolf könyve nem a lényegvád dokumentuma, nem az imperializmus vádkönyve. Poncius Pilátus gesztusa itt csak agyjáték a szavakkal, fanyar őszi líra, egy hiába volt élet és hamis ágálás rezignációja, mely maga is kézmosás.

(Stósz)

Fábray Zoltán

MAGYAR KÖNYV A FASIZMUSRÓL ÉS A HITLERIZMUSRÓL: a szerző Kovrig Béla. (Fasizmus és Hitlerizmus, Gergely R. könyvkereskedés, Budapest, 1934.) A munka zavaros, rendezetlen s ezért még homályosabbá teszi a különben is homályos problémakört. Kovrig megállapítása szerint a fasiszta állam: „A társadalom legteljesebb és legtömörebb jogi szervezettsége. Szuverén!“ s a továbbiakban párhuzamot von a fasizmus és a nemzeti szocializmus között. S bizonyos különbséget talál. Ez a különbség szerinte a jelzőszavak különbsége. Beszél azután a Hitler és Mussolini közti különbségekről is. Hitlerről megjegyzi, hogy könyvében csak egyetlen egy gondolkodót említ: Goethét, s ezt is csak azért, mert Goethe ellenzete a különbözőfajúak közti házasságot. Megállapítja Hitlerről, hogy nem tanult, s könyvének egy hőse van csak: a szerző. Mussolini ellenben tanult és tanul. Mussolini gondolkodókra támaszkodik. A tanulás követelését azonban mintha Kovrig önmagára nem vonatkoztatná. Pl. nem tudja, illetve nem közli a Mussoliniról adott széles rajzában, hogy Mussolini valláspolitikai meggyőződése milyen volt a világháború előtt. Mussolinit csak, mint a katolikus egyházzal kiegyező államférfiút látja. Különös vonása ez Kovrig könyvének. „Történelmi“ és „ideológiai“ levezetésében vissza megy a Risorgimentóig, hosszan beszél Mussoliniról a példás férfiuról, jellemről és egyénről, de elhallgatja, hogy az a Mussolini, aki a Vatikánnal kiegyezett, valamikor „DIO NON ESISTE“ (Isten nem létezik) címen nyers és demagóg könyvet írt, amit annak idején elkoboztak. Nagyon sok vonatkozást nem ír meg Kovrig, sőt bizonyos helyeken, ahol nem térhet ki a leírás elől — hamisít. Azt írja pl., hogy Mussolini forradalmár apának forradalmár fia, aki apja elveit a valóságba ültette át. Mussolini apja tényleg neves szociálforradalmár volt, s mint ilyen bizonyára ugyanúgy megtagadta volna renegát fiát, mint ahogy Mussolinit számos harcos társa megtagadta.

Kovrig könyvében tulajdonképpen pontosan azokat az elveket adja vissza, amiket a hivatalos fasiszta sajtó és irodalom közölt, minden fenntartás és kritika nélkül, legfeljebb magyarázó modorban. Ilyenmódon könyve valahogy úgy alakul, hogy az olvasóban egészen rendkívüli csodálatot kelt Mussolini személye és az olasz fasizmus iránt. Nem mintha a német nemzeti szocializmust kedvezőtlen színben tüntetné fel. Dehogy. Csupán többet beszél az olasz fasizmusról s azt a mintának, a nagyobb és komolyabb dolognak tekinti — könyve végén összefoglal s a következőket mondja: „Az erőszakot féltjük mindaddig, míg nem válik hatalommá? Mihelyt az erővel erkölcs párosul, mitől sem kell tartanunk, a társadalomnak kincsei a kultura értékei nincsenek veszélyben. A hitlerizmus még erőszakot jelent, a fasizmus ma már hatalmat. Az új életet köszönteni akarjuk, de új élet hol vagy?“ És e szavak után mintha „kritikája“ megközelítené a valóságot: „Mert végig tekintve a láthatáron új tüzeket, újnak tetsző örök életelveket, formás stilusú

alkotmányokat, vasárnaponként ismeretlen ellenség ellen hadbavonuló nyárs-polgárok menetoszlopait látjuk, de egyet sehol sem találunk, a remélt és hirdett szociális reformot. Mert a fasizmus és a hitlerizmus ma minden, csak nem társadalmi reform... A társadalmi jogszolgáltatás lépett az osztályok ököljoga, az osztályok önvédelme helyébe, mi haszna, ha a milícia öklével kell biztosítani az ököljogról való formális lemondást. A munka nemzeti ügyé vált, de a munkás természetszerűleg csak annyi bért kaphat, ami a gazdálkodás rentabilitásával arányban áll? Biztosított az állam gazdasági beavatkozása, de a kormány saját számlájára és gondjára minden ellenérték nélkül átvehetné a vállalkozótól az összes üzemek vezetését és tulajdonját, ha érvényesítené a munkának elvben meghirdetett megannyi jogát. Nem, a fasizmus egy lépést sem tett előre a társadalmi reform útján." Ezután pedig annak a reményének ad kifejezést, hogy az ifjú generációk csinálják majd meg Mussolini szellemét követve „az emberen keresztül a társadalom reformját”. Az idézett sorok, sajnos, nem sokat jelentenek, már azért sem, mert a kötet konkluziójaként mondja. A kötet elején kellett volna azokat leszögezni és azok alapján megfigyelni a két ország fasizmusát. — A könyvnek különben sikere van, s magas ára (3.80 P.) miatt, — mely terjedelmével (115 old.) sincs arányban — különösen jelentékeny tünet ez. Ez azt is jelenti, hogy a széles olvasóközönséget érdekli a fasizmus, érdekli, mert nincs vele tisztában és ha kezébe ilyen könyvek kerülnek, ismét nem tud meg róla többet, íegfeljebb ámulata és fasizmus felé való hajlandósága növekszik. Viszont szerzőnek ez is volt a célja. A könyv utolsó mondata így hangzik: „A fasizmus és hitlerizmus mindenesetre megtanít arra, hogy a nép lelki és politikai erőinek minő felfokozásához vezet, ha a politikai vezetés céljait és módszereit a nemzet hagyományaiból és történelmi szerepének felismeréséből meríti. Ezért miként az északi barnaingesek nem masiroznak a római liktorok fescsei után, mi is tartsuk meg — ha saját természetünk szerint akarjuk élni történelmi életünket — a Szűz Máriás lobogót nemzeti erögyűjtésünk hagyományos jelképének.”

(Budapest)

Nemes Lajos

FELMÉRTEM FERFIKOROMAT címmel különös füzet látott napvilágot Marosvásárhelyt. Szerzője Bartha István — írásaiból kitünöleg — falusi kántor-tanító. A szerző, akinek a füzet hátlapján felsorolt számos írása: — háborús regény, vers, novella és színdarab — hever kiadatlanul, néhány elbeszélést gyűjt itt egybe, melyek orosz fogságbaesése és falusi tanítóskodása eseményei közé fogott férfikorának számadó írásai. Az ember reménykedően lát neki az olvasásnak, nyilván dokumentumhoz jutott, ami ma minden regényes fikciónál többet ér. És B. I. valóban valami ilyesfélét is nyújt, válogatás és művészi gond nélkül, bőbeszédű pongyolással: (6 és fél évi) orosz fogság, majd „nagy, faluhoz paskolt kántor-tanító szegénységének” élmény-töredékeit, — s egyszerre csak azon veszi észre magát az olvasó, hogy művészi igényeinek tiltakozását valami leszereli — a hang megkapó emberi közvetlensége. A mértéktelen szó-beszéd vadvizeivel a falusi mindennapok legközvetlenebb élete ömlik elő. Különös, kezdetleges és mégis új ízű jelentés ez mai erdélyi életünknek azokról a homályos perifériáiról, ahol a magyar értelmiségi proletár élete folyik. Természetesen mindez azokkal a művészi és világszemléleti fogyatékoságokkal, amelyek ugyancsak ennek a rétegnek a sajátjai. Am épp ez a dokumentum-ereje. Nem az, amit a szerző „tudatosan” szándékolt, hanem amire öntudatlanul kilátást nyit: Feltárulnak a társadalmi tudatnak azok a jellemző zavarosságai, melyekkel az erdélyi magyar kisebbségi művelődés napszamosai környezetüket s a világot szemlélik. Osztályhelyeztük az értelmiségi-proletáré — tudatuk a középosztályé. Pl. „En a nyomorú, göthös szolgáló-ember” írja; majd máshol: „nem érzem magamat 'osztály' em-